

Cesty, cestičky a slepé uličky poézie Vlada Jančeka

Eva Urbanová Šimková

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Roads, Paths, and Dead Ends of Vlado Janček's Poetry

Litikon, 2025, Vol. 10, No. 2, pp. 32-36

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2392-8277>

The article deals with the poetic work of Vlado Janček. Through the category of comedy, it describes his authorial poetics, which differ in quality in individual collections. We consider the first two collections (Motýľov, 1999; Kocúrov, 2009) are aesthetically effective, mainly thanks to the effective use of various types of comedy, such as irony, parodies, jokes, and nonsense. These are minimalist poems based on simplicity and improvisation. In terms of genre, they oscillate between short poems, aphorisms, and jokes with so-called black humor. They are also based on the disruption of established phrases (proverbs and sayings) and ideas. We consider the third collection (Ahoj krv, 2019) to be less aesthetically effective. Thematically, it shifts from universal human themes to the personal problems of the subject, often with a sentimental result.

Keywords: Vlado Janček, poetry, poems, irony, comedy, joke, themes

Vlado Janček je známy nielen ako básnik, ale tiež ako hudobník, (spolu)textár skupiny Saténové ruky, prekladateľ a dramaturg. Jeho básnické dielo tvoria tri zbierky: *Motýľov* (1999), *Kocúrov* (2009) a *Ahoj krv* (2019). V roku 2019 vyšli prvé dve zbierky v reedícii, v jednotnej vizuálnej úprave, spolu s poslednou menovanou, a to v edícii Literárny cirkus (KK Bagala), ktorej názov čiastočne naznačuje, ako sa aj po dvadsiatich rokoch vníma v slovenskej literárnej obci Jančekova poézia. Otázkou ostáva, aký „cirkus“ jeho poetické slovo naozaj prináša.

Celkovo možno poéziu V. Jančeka charakterizovať ako funkčnú paródiu „vážnej“ literatúry, jej zaužívaných postupov, tém a motívov. Čosi podobné konštatuje aj Michal Jareš, keď sa priznáva, že Jančekova tvorba pre neho predstavuje „vyvážení toho príliš vážneho a zatěžkaného slovenského básnení, čo se leckdy jen vydává za poezii“ (Jareš, 2019). Jeho deštrukcia „vážnej“ poézie však nie je založená na nových, originálnych postupoch či témach, práve naopak, jej východiskom je tradičná poézia súkromia,¹ ktorej variabilitu takto per negationem potvrdzuje.

¹ V publikácii *Hľadanie súčasnosti* je Jančekova tvorba priradená k širokej skupine diel, ktorú „kritika a história zvyčajne zaraďuje pod bohužiaľ nič nehovoriace označenie ,tradičná poézia“ (Passia – Tarasenková, 2014, s. 179). Jaroslav Šrank ju priraduje presnejšie k „poézii súkromia“ (Šrank, 2013, s. 266 – 379).

Istú tradičnosť signalizujú jednak tematické východiská (univerzálne témy literatúry, ktoré sú stabilnou súčasťou literatúry vôbec), ale i forma (viazaný verš).

Autor vo svojej prvej knihe *Motyľov* odkazuje na tieto „veľké“ a „vážne“ témy, ktoré boli kedysi predmetom „vysokej“ literatúry, čo dokazujú už názvy oddielov: *Veriť, Milovať* či *Pracovať*. Zámerne ich však bagatelizuje, čítame kratučké rýmovačky persiflujúce tieto tri hlavné piliere človečenstva. Banalita ako textotvorný postup sa v zbierke prekrýva so spontánnosťou výpovede, pričom jej dešifrovanie je tiež pomerne jednoduché. Účel takto vystavaného komického básnického textu možno vnímať na úrovni jednej básne – tu môžeme uvažovať o akomsi momentálnom vtipu, odľahčení, ale aj na úrovni poetického gesta – ako kritiku, výsmech preintelektualizovanej, vykonštruovanej či dekonštruktívnej línie súčasnej poézie (pozri aj Jareš, 2019).

Druhy Jančekovej komiky – irónia, paródia, recesia či morbídny vtip

Neustále zľahčovanie osciluje medzi iróniou a paródiou, obe však majú vo svojej implicitnosti zakorenený vzťah ku „karikovanej“ predlohe a tam, kde je vzťah, nie je ľahostajnosť. Jančekova poézia ukazuje aj empatickú tvár svojho smiechu – zaujíma sa, pozoruje veci a javy okolo seba, zamýšľa sa nad nimi, pretvára a „prevracia“ ich zmysel, čím postihuje paradoxy života rovnako poctivo, ak nie ešte hlbšie, ako jej vážne pendanty. V tomto zmysle ide o výrazne angažovanú poéziu, ktorá prostredníctvom komiky vyjadruje isté stanovisko. Rovnako Ivana Gejgušová (2003) definuje komiku ako výraz určitého postoja k svetu, k otázkam, s ktorými sa musí jediniec vysporiadať, ale taktiež k sebe samému.

Spomínané „veľké“ témy objavujeme i v druhej básnickej zbierke *Kocúrov*: náboženstvo (*Druhá pomoc, Odpusť, Básničky pre pokorné deti*), láska (*Látky čas, Návnada, Cely*) či aktuálne problémy spoločnosti (*Ludstvo, Bank's not dead*). Podobne ako v debute, aj tu je Jančekov humor láskavý, nemožno ho nazvať len výsmechom, ale skôr hľadaním inej (menej vážnej, odľahčenej) cesty k daným témam. Kritika básní teda nie je namierená voči „predlohe“ samotnej, ale skôr voči jej jednosmernému vnímaniu. Takým je napríklad cyklus *Básničky pre pokorné deti* zo zbierky *Kocúrov*, ktorý tvoria dvojveršové básne-gnómy. Ich mravoučný charakter je však v procese recepcie spochybnený, či dokonca úplne prevrátený – práve prostredníctvom jednoduchých tvrdení sa tu smeruje ku kritike dogmatického prijímania viery ako takej: „Kto sa veľa modlí, / nemôže byť podlý“ (Janček, 2019b, s. 13), „Nefajči a neklam, / ujdeš bránam pekla“ (s. 16), nie však jej odmietnutia: „Prvé sväté prijímanie / rozširuje vnímanie“ (s. 19).

Prvé dve Jančekove zbierky obsahujú zároveň akési mimovoľné postrehy namierené voči konzumu, tepu „doby“ a pod., ale i také, ktoré sú založené na glosovaní každodennosti a tiež umenia, s predpokladom kultúrnej encyklopédie recipienta (*Záhada okolo Beethovena, Otelo, Kanibali, Umeleckohistorická poučka, O tom a i.*). Mnohé z nich majú potenciál zľudovieť a objavovať sa v rôznych situáciách a diskurzoch. Nadčasovosť im zaručuje už samotný prototext, V. Janček vyberá a na eklektickom princípe vkladá do básní notoricky známe frázy a frazémy, ktoré samy o sebe patria k ľudovej kultúre, napríklad: „Anička, dušička, nekašli / aby mak / pri tebe nenašli“ (Janček, 2019a, s. 11); „Dovtedy sa chodí s džbánom po vodu, / kým sa neskončí jedna fáza / pôrodu“ (s. 13), „Čerešničky, čerešničky, čerešne, / po koľko ste? / ,Kilo euro. Bereš, ne?“ (Janček, 2019b, s. 45). Princíp narušania ustálených spojení je evidentný už z niektorých názvov básní: *Všade depre, doma najväčšia, Hravou ľavou, Aká, taká* atď.

Komiku Jančekových textov dotvárajú aj ich žánrové aspekty: viaceré básne pripomínajú svojou stručnosťou aforizmy, štruktúrou (nastolenie problému a prekvapivé riešenie v podobe vtipnej pointy) zase epigramy. M. Jareš by však autora označil „spíš za pohrobka nonsensu, k tým, čo navazujú na rádění poetistů, na recesi i na absurditu písňových textů od Olympiku přes novou vlnu až k dnešním dnům“ (Jareš, 2019).

Na prieniky s hudbou v Jančekovej poézii upozornil už J. Šrank, aj keď predovšetkým v súvislosti s tvorbou piesňových textov či improvizáčnými vystúpeniami a recitáciami (Šrank, 2013, s. 329). Z tejto kategórie by bolo možné doplniť podobnosti Jančekovej tvorby s básničkami hudobníka Karla Plíhala (zhrnutými napríklad v zbierke *Jako cool v plote* z roku 2006), ktoré, podobne ako tie Jančkove, oscilujú medzi „skutočnou“ a „úžitkovou“ poéziou, relativizujú aj samotné uvažovanie v stereotypnej polarite „vysokého“ a „nízkeho“.

Dôležitým momentom Jančekovej poetiky je improvizácia – tá ho zas zblízuje napríklad s odkazom Milana Lasicu a Júliusa Satinského. V básňach V. Jančeka rovnako vnímame recesistickú energiu (Šrank, 2013, s. 328), t. j. radosť z objavovania a pomenúvania sveta cez prizmu komického. S postupom improvizácie sa viaže tiež nonsens, ďalší základný kameň Jančekovej poézie, prítomný už od debutovej zbierky *Motýľov*: „Ako skrotiť motýľa: // prikradnúť sa od tyla, / zatajiť dych, / zobrať lesný med a... // Uletel? / Tak potom // sa to nedá.“ (Janček, 2019a, z prebalu). Paradoxné je najmä vyústenie jednotlivých básní – práve tu nastáva tzv. moment sklamaného očakávania, keď namiesto predpokladaného záveru nastúpi absurdná pointa: „Včera v noci ma navštívil diabol. / Povedal mi: / ‚Toto všetko bude iba tvoje, ale / povysávaj‘“ (Janček, 2019a, s. 61).

Takto nastavený modus je avizovaný ďalšou inštrukciou z prebalu druhej zbierky. Okrem podmienky improvizovania v nej čítame i spomínaný priznaný vzťah (srdce) k predlohe: „Ako kresliť kocúra: 1) najprv treba pekný chvost, 2) tuha má byť horúca, 3) ruka má byť uvoľnená, 4) fúzy kresliť od srdca“ (Janček, 2019b). Citovaná ukážka naznačuje isté prieniky s detskou literatúrou, o ktorých uvažovala aj Ivana Hostová v súvislosti s ilustráciami: tie spolu s textom „knižku naoko posúvajú do detskej literatúry“ (Hostová, 2010), resp. tvorbou pre teenagerov. Detská hravosť je prítomná v každom z textov V. Jančeka, je podmienkou, východiskom, ale plnohodnotným recipientom daných básní je dospelý čitateľ, ktorý pochopí aj podtexty zdanlivo detských básničiek. V tomto prípade by sme mohli uvažovať o nadväznosti na hravú poéziu Viliama Klimáčka (napríklad na jeho zbierku *Karamelky* z roku 1992), s ktorou ju spájajú viaceré prieniky (auditívna stránka, smerovanie ku groteske, nadhľad a sebaírónia, demonštrovanie naivity subjektu a pod.). Zatiaľ čo V. Klimáček dotuje svoju výpoveď najmä hudobnou improvizáciou (džezové a iné koreláty), čomu zodpovedá aj jej vizuálne experimentálna podoba, V. Janček kladie predsa len väčšiu váhu na slovo, hoci rýmované, ale obsahom nadradené nad formou. Už názvy zbierok nabádajú k odhaleniu motivácie týchto novotvarov – *Motýľov* evokuje akýsi priestor, oblasť či krajinu, kde sa pokúšame krotiť motýle, a teda i dotknúť sa krehkosti (tém, slova, človeka či sveta). Zbierka *Kocúrov* slovtvorbou síce odkazuje na debut (z motýľov sa ale stali kocúry), predpokladáme teda opäť akúsi ľahkosť či nenápadnosť, evokuje však najmä našu „smiechovú“ tradíciu – *Kocúrkovo* Jána Chalupku. Opäť sa tu teda kreje kritika prostredníctvom smiechu – na rozdiel od J. Chalupku, racionalistu, osvietenca, ktorý si vyberá predovšetkým smiech negatívny (Mikula, 1997), je Jančekova komika katarzná, oslobodzujúca ľudského ducha práve z pút rozumu. Metafora Kocúrkova je

v oboch prípadoch rovnaká – je to miesto, kde je všetko naopak – východiská a dôsledky sú však rozdielne.

Viacvrstvosť Jančekovej komiky odkrývajú tiež básne pripomínajúce vtipy-anekdoty, ktoré vyznávajú čierny humor, opäť predovšetkým v zbierkach *Motýľov* (*Žiť je nariť*, *Vysoké Vavry*, *Triáška* a i.) a *Kocúrov* (*Bá-sen*, *Prvá výstraha*, *Psie kusy*, *Strmhľav*, *Chlapíci*, *Prvá výstraha* a i.). Miestami dokonca evokujú akési „morbidáky“ z humoristických časopisov, čo umocňuje aj ich výtvarná stránka – v reedícii ide o kolážu Pala Čejku. „Kreovanie“ mikro-príbehu je v nich, rovnako ako v morbidnom vtipe, vystavené na postupnej gradácii zobrazovaného nešťastia až k tragickej pointe: „V zlatých poliach vlčie maky, / krvácal som na šuštiaky. // Všetci mali mobily. / Dobili ma / v obilí.“ (Janček, 2019b, s. 35), alebo inde: „Vravíš si, že žiť je nariť, / že to ďalej nejde. / Choď sa na diaľnicu zvaliť. / Ono ťa to / prejde.“ (Janček, 2019a, s. 31). Opäť sa nám pripomenú nielen básničky Karla Plíhala, ale tentoraz najmä čierna poetika Tima Burtona, ktorého do slovenčiny prebásnil práve V. Janček (zbierka *O Slávkovom neslávnom konci a ďalšie burtonovky*, 2015).

Po smiechu býva plač

Nateraz posledná zbierka básní *Ahoj krv* je v tomto zmysle popretím „tvrdo“ budovanej tváre autorského subjektu. Jej odklon signalizuje už názov: od univerzálneho, spoločného „priestoru“ a tém sa prechádza k osobnému, individuálnemu pozdravu „Ahoj“. Lahkosť stvárnenia témy, príznak improvizácie a z neho prameniacej komiky sú tu zastreté úsilím o demonštráciu „skutočných“ problémov lyrického subjektu. Autor v zbierke upúšťa od všeobecných tém a ústrednou otázkou sa v nej stáva kríza stredného veku. Názov knihy teda skutočne odkazuje na tento „smer“ pohľadu – pozdrav k sebe. Napriek signalizovanému nadhľadu („Ahoj“ možno chápať ako zamávanie, stretnutie sa s daným problémom a jeho následné prekonanie, povedzme aj pomocou karikovania) ho V. Janček nedokáže udržať v celej zbierke.

Emblémová je v tomto zmysle najdlhšia báseň s názvom *Stará*, ktorá sa vyznačuje nostalgickou atmosférou. Lyrický subjekt spomína na mladosť a slávnych spisovateľov, s ktorých životmi sa prostredníctvom aktu tvorby prelína: „Starý muž sedí v ešte staršom kresle. / Na staré časy, keď sa veľa pilo, spomína. [...] S iskričkou v oku spomína / na zlaté šesťdesiate. / Naproti nemu sedím ja / a píšem“ (Janček, 2019c, s. 51). Báseň tvorí šesť strán zbierky, čo pôsobí, v porovnaní s predošlými textami (často dvoj- či štvorveršovými), príznakovo, navyše si na širšej ploche viac všimneme i jej formálnu stránku – dovtedy jednoduché (piesňové) rýmové schémy pôsobili ako výsledok momentálnej improvizácie, v dlhších básňach, naopak, signalizujú premyslenú štruktúru. Princíp náhody, hry (na chytanie motýľa, kreslenie kocúra a pod.), ktorý vytváral ilúziu, akoby dané básne vznikali v momente nápadu, vystriedal uvedomelý a v istom zmysle už aj anachronický konštrukt. Záver básne, hoci explicitne vypovedá o viacerých možnostiach vyústenia stavu lyrického subjektu, pôsobí jednoznačne, bez nečakaných či absurdno-originálnych zvrátov, prítomných v predošlých zbierkach: „Dnes sa buď našrot opijem, / alebo zabijem. // Alebo uvidím“ (s. 56).

Autor ani v tejto zbierke neupúšťa od motívov evokujúcich detstvo – to sa však objavuje ako dávno stratená minulosť s nádychom pesimizmu (pars toto báseň *Koniec detstva*). Implicitne v textoch nahrádza explicitná snaha pomenovať dané stavy autenticky, často ale s opačným efektom. Napríklad v básni *Sám* V. Janček nastoľuje hlavný problém subjektu celkom jasne hneď v úvode: „Vidím seba, ako starnem“ (s. 47), následne ho však odľahčuje pomocou hravej asociácie,

keď slovo „strunka“ evokuje starobu (starý gauč), ale i prasknutú hudobnú strunu (koniec nápadov), či dokonca dušu v tele človeka: „Vidím sa, ako spadnem, prasknem, / vyletí zo mňa malá / krivá / strunka, / niekam sa zakotúľa“ (s. 47), aby ale v závere opäť skončil doslovne, uzavreto: „Som sám“ (s. 47). Spomínanú energiu, radosť z tvorby, striedajú smútok a pochybnosti, ako napríklad v príznačne nazvanej básni *Zrútil sa mi svet*: „Mohol som čakať, že to celé takto skončí. // Všade sú kilometre káblov mojich / zauzlených viet“ (s. 45).

Ak sa však autorovi podarí udržať hranicu sentimentu v prijateľnej miere (*Jemne, Obyčajný deň, Krátko z domova, Nastav mi dlane*), potom čítame texty, ktorých subjekt sa prejavuje ako citlivý pozorovateľ (seba a vzťahov v bezprostrednom okolí) či estét a výsledkom je i scitlivenie recipienta: „Krehké telá / teplých hviezd / v mäkkých rukách / jemne niest“ (s. 18). Na líniu úspešných básní z predošlých zbierok nadväzujú najmä jej kratšie texty, v ktorých minimalistický koncept neumožňuje vpád sentimentálnej či inak jednoznačnej pointy. V takýchto básňach zaznieva úderný, strohý až „infantilný“ tón, ktorý tlmočí zdanlivo nedôležité veci, aby ich dôležitosť nechával tušiť. Autor sa tak aspoň nakrátko navracia k pôvodnej motýľej ľahkosti a kocúrkovskej absurdite, ale tentoraz namierenej do vlastných radov: „Znova si ľahnem a pozierám na mraky. // V trúbe mám prázdno / a v duši / zemiaky“ (s. 27).

LITERATÚRA

- GEJGUŠKOVÁ, Ivana. 2003. *Úvod ke studiu literárnej komiky*. Ostrava: Repronis, 2003. ISBN 80-7042-259-9.
- HOSTOVÁ, Ivana. 2010. Kocúrov – Vlado Janček. *Knižná revue* [online], 2010. [cit. 1. 8. 2025]. ISSN 1336-247X. Dostupné: <https://www.litcentrum.sk/recenzia/kocurov-vlado-jancek>.
- JANČEK, Vlado. 2019a. *Motýľov*. Levice: KK Bagala, 2019. ISBN 978-80-89973-23-1.
- JANČEK, Vlado. 2019b. *Kocúrov*. Levice: KK Bagala, 2019. ISBN 978-80-89973-28-6.
- JANČEK, Vlado. 2019c. *Ahoj krv*. Levice: KK Bagala, 2019. ISBN 978-80-89973-29-3.
- JAREŠ, Michal. 2019. O váhání a krizi (jakéhokoli) věku. *Platforma pre literatúru a výskum (plav.sk)* [online], 2019 [cit. 1. 8. 2025]. ISSN 2453-9147. Dostupné: <https://www.plav.sk/node/169>.
- MIKULA, Valér. 1997. *Od baroka k postmoderne*. Levice: L. C. A., 1997. ISBN 80-88897-07-6.
- PASSIA, Radoslav – TARANENKOVÁ, Ivana (eds.). 2014. *Hľadanie súčasnosti. Slovenská literatúra na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014. ISBN 978-80-8119-085-8.
- ŠRANK, Jaroslav. 2013. *Individualizovaná literatúra*. Bratislava: Cathedra, 2013. ISBN 978-80-89495-12-2.

Mgr. Eva Urbanová Šimková, PhD.

Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 40

974 01 Banská Bystrica

Slovenská republika

eva.urbanova@umb.sk